

УДК 341.675

Самойленко Євген Анатолійович –
к. ю. н., старший викладач кафедри міжнародного, європейського права
та цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Yevhen A. Samoilenko –
PhD in Law, senior lecturer
International, European and Civil Law Department
Academic and Research Institute of Law
Sumy State University
(2 Rymyskoho Korsakova, Sumy, 40000, Ukraine)

Голованова Валерія Ігорівна –
магістрант 1 року навчання Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Valeria I. Golovanova –
Master of Laws
Academic and Research Institute of Law
Sumy State University
(2 Rymyskoho Korsakova, Sumy, 40000, Ukraine)

Поняття та види зброї масового знищення у міжнародному праві

Стаття присвячена аналізу поняття та видів зброї масового знищення. Автори розглядають категорію «зброя масового знищення» в двох значеннях – широкому та вузькому. У широкому сенсі даний термін охоплює ті види зброї, щодо яких у міжнародному праві існує заборона чи обмеження на використання через їх здатність завдавати надмірних страждань або властивість невибіркової дії. Вузьке визначення зброї масового знищення означає ядерну (у т. ч. радіологічну), хімічну і бактеріологічну (біологічну) зброю, а також іншу зброю, яка може бути розроблена в майбутньому і володіти руйнівною здатністю, порівнянною із вказаними видами зброї, або перевищувати її.

Ключові слова: зброя масового знищення, зброя невибіркової дії, хімічна зброя, біологічна зброя, ядерна зброя.

Статья посвящена анализу понятия и видов оружия массового уничтожения. Авторы рассматривают категорию «оружие массового поражения» в двух значениях – широком и узком. В широком смысле данный термин охватывает те виды оружия, в отношении которых в международном праве существует запрет или ограничения на использование ввиду их способности наносить излишние страдания или свойства неизбирательного действия. Узкое определение оружия массового уничтожения означает ядерное (в т. ч. радиологическое), химическое и бактериологическое (биологическое) оружие, а также любое иное оружие, которое может быть разработано в будущем и обладать разрушительной способностью, сравнимой с указанными видами оружия, или превышать ее.

Ключевые слова: оружие массового уничтожения, оружие неизбирательного действия, химическое оружие, биологическое оружие, ядерное оружие.

Ye.A. Samoilenko, V. I. Golovanova. Concept and Types of Weapons of Mass Destruction in International Law

Recent changes in the field of WMD have a tremendous impact on rising tensions, not only at the regional level, but around the world. Unfortunately, the world history can show us several examples of the using of weapons of mass destruction. For example, in the First World War, 1914-1918, Germany used chlorine and

mustard against Anglo-French troops; in the Rif War of 1921-1926 – Spain and ghost bombs against the Moroccan army, in World War 1939-1945 – the US atomic bombing of the Japanese cities of Hiroshima and Nagasaki, etc.

The article deals with the current topic on the concept and types of weapons of mass destruction. In international humanitarian law, weapons of mass destruction are considered in two dimensions – broad and narrow.

This is because the abstract concept, in a broad sense, covers certain types of weapons whose use are already prohibited or restricted by international law. Regarding weapons, according to the systemic analysis of international regulation and considering the nature of the weapons of mass destruction, three types are distinguished 1) weapon that make death inevitable; 2) weapon capable of causing excessive suffering; 3) weapon that have indiscriminate action. The first species was banned in 1898, and the second species has been duplicated several times in treaties. And as for the third species, there is no special rule which directly prohibits its application. It is formed as a conclusion from two provisions of international humanitarian law. An example of this type of weapon is “carpet bombing”. The question remains whether the general prohibition on the use of weapons causing excessive suffering should extend to weapon that are not prohibited but have the same characteristics as those prohibited? This type of weapon can be attributed, for example, fragmentation ammunition.

The narrow definition covers a list of specific weapons that already exist in the world and those that may exist in the future. It means nuclear (including radiological), chemical and bacteriological (biological) weapons, as well as any other types of weapon which may be created in future and possess destructive power comparable to specified types of weapons mentioned above.

Keywords: *weapons of mass destruction, weapon of indiscriminate action, chemical weapons, biological weapons, nuclear weapons.*

Постановка проблеми. Загрози, пов'язані зі зброєю масового знищення та засобами її доставки, зростають на фоні збільшення військових бюджетів і надмірного накопичення військових арсеналів. До того ж вони посилюються внаслідок стрімкого підвищення регіональної напруженості. У такому геополітичному контексті надзвичайно важливі заходи щодо зміцнення довіри між державами, насамперед у сфері контролю над озброєннями, нерозповсюдження та ліквідації зброї масового знищення. Відображенням стурбованості співтовариства держав у питанні формування міжнародно-правових основ для миру на планеті стало не тільки розуміння всеосяжного характеру міжнародної безпеки, а й пошук міжнародно-правових конструкцій, здатних відобразити цю особливість світопорядку і підтримувати його на рівні, що дає можливість для сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У доктрині міжнародного права дослідження різних аспектів заборони зброї масового знищення посідають чільне місце. Вони представлені працями, як вітчизняних (С. П. Галака, В. Н. Денисов, С. О. Мельник, В. Ф. Смолянюк та ін.), так і зарубіжних

(М. Боте, Е. Давид, Р. Трапп та ін.) авторів. Проте залишається недостатньо вивченим сама категорія «зброя масового знищення», особливо зважаючи на факт існування у міжнародному праві заборони чи обмежень у використанні окремих видів зброї.

Метою статті є аналіз поняття та видів зброї масового знищення на основі характеристики системи договорів та інших міжнародних актів, присвячених питанню заборони чи обмеженню використання окремих видів зброї.

Виклад основного матеріалу. У сучасному міжнародному праві не сформувався поняття зброї масового знищення (ЗМЗ) в якості імперативної, загальноновизнаної норми, незважаючи на зусилля, докладені Організацією Об'єднаних Націй (ООН).

Згідно резолюції Комісії зі звичайних озброєнь, допоміжного органу Ради Безпеки ООН (РБ ООН), від 12.08.1948 р. категорія «зброя масового знищення» повинна бути визначена таким чином, щоб включати зброю, діючу атомним вибухом і за допомогою радіоактивних матеріалів, смертоносну хімічну і біологічну зброю, як і будь-яку розроблену у майбутньому зброю, що володіла б

характеристиками, порівнянними за руйнуючою дією з атомною бомбою та іншою згаданою вище зброєю [1]. Позиція Комісії була перефразована Генеральною Асамблеєю ООН (ГА ООН) у резолюції 32/84 (XXXII) від 12.12.1977 р. у визначення [2], що відтоді закріпилося на рівні ООН.

З доктринальної точки зору ЗМЗ у своєму широкому значенні являє собою засоби ведення війни, які багаторазово перевищують звичайне озброєння за силою руйнувань та ураження [3, с. 321; 4, с. 561]. Об'єктами ураження ЗМЗ є люди, продукти їхньої праці, а також природне середовище їх проживання (кліматичні і географічні умови, рослини, тварини, ґрунти) [4, с. 561–562].

Водночас у міжнародних угодах закріплюються деякі атрибутивні риси, яким повинна відповідати зброя, застосовувана у збройних конфліктах. Тому в дусі договірної практики дефініція ЗМЗ має: 1) бути не скільки деталізованою, через що подібне поняття може втратити актуальність або ж держави знайдуть шляхи його обходу задля правомірного виготовлення унікальних зразків ЗМЗ, стільки містити чіткі критерії ідентифікації ЗМЗ із тим, щоб у разі виявлення відповідності хоча б одному з таких критеріїв конкретний вид ЗМЗ підпадав під заборону; 2) враховувати факт наявності як вже існуючих видів даної зброї, так і її нових проектних розробок, реальних прототипів тощо.

Міжнародне гуманітарне право забороняє або обмежує використання окремих видів зброї або в цілому, коли договірна норма проголошує неприпустимим використання зброї, що діє певним чином, або конкретно, коли називаються види зброї, використання яких обмежено чи заборонено [5, с. 352].

Системний аналіз чинних міжнародних договорів та інших актів дає змогу виділити 3 види зброї з огляду на характер їхньої дії: 1) зброя, що робить смерть неминучою; 2) зброя, здатна завдати надмірних страждань; 3) зброя, якій властива невибіркова дія.

Вперше заборона використовувати зброю, що робить смерть неминучою, з'явилася у преамбулі Санкт-Петербурзької декларації про заборону використання розривних куль 1868 р. [6, с. 960]. Положення преамбули, що стосуються заборони зброї, яка безцільно збільшує

страждання людей, набули звичаєвого характеру як норми, згідно з якою забороняється будь-яка зброя, що робить неминучою смерть жертви, незалежно від того, настає смерть одразу чи через деякий час у результаті отриманих поранень. Тобто ця норма може стосуватися будь-якої зброї, викликаючи труднощі її застосування на практиці. По суті, вона означає лише, що мета війни полягає не в убивстві супротивника, а у виведенні його зі строю [7, с. 469].

Заборона використання зброї, що завдає надмірних страждань, також має загальний характер. Вона міститься в положеннях міжнародних актів, що проголошують заборону зброї, яка без потреби збільшує страждання людей, яких уражає (Санкт-Петербурзька декларація 1868 р. [6, с. 960]), або зброї, здатної завдати надмірних страждань (ст. 23 (е) Положення про закони та звичаї сухопутної війни IV Гаазької конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1907 р. [8], п. 2 ст. 35 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 1977 р. [9], преамбула Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, 1980 р. [10], п. 2 ст. 6 Протоколу II до Конвенції 1980 р. [11], п. 3 ст. 3 Протоколу II з поправками 1996 р. [12], пп. 6.3, 6.4 бюлетеня Генерального секретаря ООН «Дотримання міжнародного гуманітарного права збройними силами ООН» від 06.08.1999 р. [13]). Ця норма є звичаєвою і застосовується також у збройних конфліктах неміжнародного характеру. Мотивація норми та сама, що і в забороні зброї, яка робить смерть неминучою: мета війни полягає в тому, щоб вивести супротивника зі строю, а не в тому, щоб змусити його страждати більше, ніж є неминучим при досягненні цієї мети [7, с. 469–470]. Відповідно ряд видів зброї на цій підставі було спеціально заборонено, а саме: розривні (вибухові) й запалювальні кулі, а також кулі, що легко розгортаються або сплющуються в людському тілі (кулі «дум-дум» [5, с. 53]) (Санкт-Петербурзька декларація 1868 р. [6, с. 954, 956, 960]); задушливі, отруйні або подібні гази (Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих,

отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів 1925 р. [14]; біологічна зброя (Женевський протокол 1925 р. [14], Конвенція про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення 1972 р. [15]); хімічна зброя (Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення 1993 р. [16]); засоби впливу на природне середовище, які мають значні за обсягом, довгострокові чи серйозні наслідки (Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. [17], п. 3 ст. 35, ст. 55 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р. [9]).

Однак постає питання, чи повинна загальна заборона використання зброї, що спричиняє надмірні страждання, поширюватися на зброю, яка не заборонена, але має такі самі властивості, що й заборонена? Насамперед мається на увазі незаконність застосування ядерної зброї, осколкової, запальної та іншої конкретної зброї. Осколкові боєприпаси можуть включати касетні бомби з елементом масового ураження. Застосування у запальної зброї нафтопродуктів (напалму) або фосфору, має ті ж наслідки, що й касетні бомби [7, с. 470].

Міжнародно-правова практика сприйняла формулювання заборони як у загальному вигляді, так і окремо, за характером зброї. За висновком проф. Е. Давида, ми маємо справу із загальним принципом права збройних конфліктів, який може застосовуватися як такий до будь-якої зброї з дією, забороненою цим принципом [5, с. 366]. Загальну заборону застосовувати зброю, що спричинює надмірні страждання, було використано в якості правової основи для Конвенції 1980 р. (осколки, що не виявляються рентгеновськими променями; міни; міни-пастки; запальна зброя; засліплювальна лазерна зброя). У ній міститься уточнення про те, що у разі дозволеного застосування цих видів зброї вони не мають бути призначені для спричинення надмірних ушкоджень чи зайвих страждань (п. 2 ст. 6 Протоколу II до цієї Конвенції) [11].

Що стосується ядерної зброї, то ГА ООН у своїй резолюції 1653 (XVI) від 24.11.1961 р.

заявила, що застосування зброї масового ураження, що завдає людям непотрібних страждань, у минулому заборонялося як таке, що суперечить законам людяності та принципам міжнародного права, такими міжнародними деклараціями та обов'язковими угодами, як: Санкт-Петербурзька декларація 1868 р., Гаазькі конвенції 1899 р. і 1907 р., Женевський протокол 1925 р., в яких більшість держав усе ще беруть участь [18]. Цим самим ГА ООН дала оцінку ядерній зброї як із загальних позицій її заборони, так і з позицій заборони її конкретних властивостей [7, с. 470]. У цьому руслі висловився й Міжнародний Суд ООН у своєму консультативному висновку від 08.07.1996 р. про правомірність застосування державою ядерної зброї у збройному конфлікті, констатує, що забороняються методи і засоби ведення війни, результатом яких є завдання надмірних страждань комбатантам [19].

У ст. 36 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р. встановлено норму, згідно з якою держави мають під час розроблення нової зброї перевіряти, чи не заборонено її застосування міжнародним правом [9]. Ця норма має застосовуватися не лише до вже заборонених конкретних видів зброї, а й до зброї, що за своїм характером спричиняє надмірні ушкодження.

Стосовно зброї невибіркової дії, так само як і щодо двох попередніх категорій зброї, не існує спеціальної норми, яка б її забороняла. Заборона її застосування випливає з двох важливих норм міжнародного гуманітарного права: обов'язку воюючих сторін завжди проводити відмінність між комбатантами і некомбатантами (1) та заборони вдаватися до невибіркових методів ведення війни (2) [7, с. 471].

Першу норму, яка забороняє нападати на цивільних осіб через необхідність проведення відмінності між ними та комбатантами, вперше було встановлено у Санкт-Петербурзькій декларації 1868 р. [6, с. 960], в якій стверджується, що єдина законна мета, яку повинні мати держави під час війни, полягає в ослабленні військових сил противника. Підтвердження цієї норми міститься у ст. 25 Положення про закони та звичаї сухопутної війни IV Гаазької конвенції 1907 р. [8] та ст. 1 IX Гаазької конвенції про бомбардування

морськими силами під час війни 1907 р. [20], які забороняють нападати на поселення, порти, житлові будинки та споруди, що не обороняються, а також у ст. 48 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р. щодо необхідності розрізнення цивільного населення і комбатантів [9].

Друга норма, що забороняє напади невибіркового характеру, міститься в ст. 51 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р. і стосується криміналізації заборони нападів на цивільних осіб і завдавати шкоди цивільним об'єктам, розміщеним у безпосередній близькості від воєнних об'єктів [9]. Велике значення тут надається з'ясуванню критеріїв відстані між окремими воєнними об'єктами, розташованими в населених районах (такі об'єкти, достатньо віддалені один від одного, не можна розглядати як єдиний об'єкт), та сумірності шкоди, що може бути завдана цивільному населенню, і стратегічної переваги, здобутої в результаті нападу. Перший критерій передбачає, зокрема, заборону «килимових» бомбардувань (бомбардувань по площах, а не по конкретних об'єктах), а другий, що тлумачиться обмежено, означає, що воєнною перевагою вважається лише знищення воєнного об'єкта [5, с. 288]. Наприклад, під дію заборони зброї невибіркової дії підпадає бомбардування авіацією США та Великої Британії м. Дрезден 13-15 лютого 1945 р. (Німеччина), скидання США атомних бомб на японські міста Хіросіму і Нагасакі 6 і 9 серпня 1945 р., бомбардування м. Бейрут під час інтервенції Ізраїлю до Лівану влітку 1982 р. та інші інциденти. Заборона використовувати зброю невибіркової дії є нормою звичаєвого міжнародного права, застосовною до міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів.

Як справедливо відмічає проф. В. Н. Денисов, заборона використовувати зброю, що робить смерть неминучою, заборона надмірності страждань та заборона невибіркової дії як загальні норми міжнародного гуманітарного права виступають критеріями для встановлення заборони тієї чи іншої зброї, а саме: зброї, яку вже заборонено або обмежено; зброї, яку не заборонено, але її заборона або обмеження впливає із заборони іншої зброї за аналогією; зброї, що розробляється, стосовно якої слід враховувати

чинні заборони та обмеження на застосування певних видів зброї. Усі ці види зброї в їх конкретному вираженні мають власний ефект, який так чи інакше може віднести їх до категорії ЗМЗ [7, с. 472].

Таким чином, Женевський протокол 1925 р. став одним із ключових факторів у боротьбі за заборону ЗМЗ, а саме таких її однотипних видів, як хімічна та біологічна зброя. Проте подальший розвиток уявлень про ЗМЗ відбувався поступово, передусім під впливом ретроспективного бачення ЗМЗ як винятково зброї тотального ураження – зброї, яка одночасно повинна робити смерть неминучою, завдавати надмірних страждань та мати властивість невибіркової дії. Дане стереотипне (звужене) розуміння ЗМЗ лише утвердилося зі створенням ООН. У сучасних умовах для більш коректного розуміння категорії ЗМЗ доцільно спиратися на системне тлумачення цілого спектру спеціальних міжнародних договорів, адже воно дає обґрунтовані підстави розглядати здатність завдавати надмірних страждань (1) і властивість невибіркової дії (2) в якості двох самостійних і самодостатніх критеріїв ЗМЗ (третім критерієм – здатністю робити смерть неминучою, – як було встановлено вище, можна «знехтувати» через його очевидну притаманність (спорідненість) всім типам озброєнь), відмовившись при цьому від жорсткої прив'язки до загальноприйнятої тріади її різновидів: ядерної, хімічної, біологічної ЗМЗ. Саме під таким кутом зору уявляється ефективною подальша міжнародна правотворчість в якості конструктивного рішення у відповідь на заклик Генерального секретаря ООН до модернізації міжнародної системи роззброєння, глобальної заборони ЗМЗ та вивчення можливостей щодо формування глобального порядку денного з цих питань (з виступу А. Гутерреша 18.01.2018 р. на засіданні РБ ООН [21]).

Висновки. Поняття ЗМЗ варто розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому сенсі воно означає ядерну (у т. ч. радіологічну), хімічну і бактеріологічну (біологічну) зброю, а також іншу зброю, яка може бути розроблена в майбутньому і володіти руйнівною здатністю, порівнянною із вказаними видами зброї, або перевищувати її. Такий підхід склався історично і був продиктований практикою міжнародних відносин, що перманентно переходили у кризову

фазу відкритого або прихованого протистояння держав (дві світові війни, інші збройні конфлікти, «холодна війна»). Якщо в період Ліги Націй йшла мова про існування хімічної і біологічної зброї, то зі створенням ООН ЗМЗ також визнавалася *post factum* ядерна і радіологічна, а *in futuro* – будь-яка інша зброя з не менш руйнівними характеристиками. До нових видів ЗМЗ можна віднести як потенційно можливу (інфразвукову, пучкову) або реально застосовувану у зв'язку зі збройними конфліктами (ентомологічну) зброю. У широкому сенсі ЗМЗ – це окремі види зброї, щодо яких у міжнародному праві існує заборона чи обмеження на використання через їх здатність завдавати надмірних страждань або властивість невибіркової дії.

На нашу думку, тенденційно сформована «біполярність» у підходах до поняття ЗМЗ детермінована прагненням держав присікти за допомогою договорів насамперед прецедентну практику використання у міжнародних збройних конфліктах тих методів і засобів ведення війни, які фактично (з точки зору негативного емпіричного досвіду) завдають масових людських втрат і руйнувань: у Першій світовій війні 1914-1918 рр. застосування Німеччиною хлору та іприту проти англо-французьких військ; у Рифській війні 1921-1926 рр. – Іспанією іпритних бомб проти марокканської армії; в італо-ефіопській війні 1935-1936 рр. – Італією іприту і фосгену; в японсько-китайській війні 1937-1945 рр. – Японією сльозоточивого газу,

фосгену, хлорину, люїзиту, хлорпікрину, іприту; у Другій світовій війні 1939-1945 рр. – США атомного бомбардування японських міст Хіросіма і Нагасакі тощо.

Враховуючи активізацію ООН в напрямку прийняття «м'яких», як за стилем формулювання положень, так і за юридичною силою, глобальних угод (*global compacts*) (Глобальний договір про безпечну, впорядковану і легальну міграцію 2018 р. [22], Глобальний договір про біженців 2018 р. [23]), а також викладений матеріал, вважаємо доречним розроблення Глобального договору про заборону зброї масового знищення. Вести мову про підписання відповідної конвенції з її традиційно жорсткими імперативними приписами зарано, зважаючи на явну еволюційність розвитку «твердого» міжнародного права в обговорюваній сфері: зараз і в найближчій перспективі держави не готові до такого дипломатичного діалогу. Однак, цілком послідовним кроком є схвалення ГА ООН за вже напрацьованим сценарієм затребуваного документу саме у вигляді «глобального договору». Це б означало, що 193 держави-учасниці ООН візьмуть на себе принаймні відповідні політичні зобов'язання всеохоплюючого характеру.

Список використаних джерел:

1. Resolution adopted by the Commission for Conventional Armaments at its 13th meeting, 12 August 1948, and a second progress report of the Commission. URL: <https://undocs.org/S/C.3/32/Rev.1> (date of request: 09.10.2019).
2. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 32/84 (XXXII) «О запрещении разработки и производства новых видов оружия массового уничтожения и новых систем такого оружия» от 12 декабря 1977 года. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/32/84> (дата обращения 09.10.2019).
3. Галака С. П. Зброя масового знищення. Українська дипломатична енциклопедія: у 5 т. / редкол.: Д. В. Табачник (голова) та ін.; худож.-оформлювач О. М. Іванова. Харків: Фоліо, 2013. Т. 2. С. 321.
4. Смолянчук В. Ф. Зброя масового знищення. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Видавництво «Юридична енциклопедія імені М. П. Бажана», 1999. Т. 2. С. 561–563.
5. Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов. Москва: Международный Комитет Красного Креста, 2011. 1144 с.

6. Санкт-Петербургская декларация о запрещении употребления разрывных пуль от 29 ноября 1868 года. Собрание Трактатовъ и Конвенцій, заключенных Россією съ иностранными державами: в XV т. / Составитель Ф. Мартенсъ. С.-Петербургъ: Типографія Министерства Путей Сообщенія (А. Бёнке), 1878. Том IV. Часть II: Трактаты съ Австрією (1849-1878). С. 953–961.

7. Денисов В. Н. Зброя масового знищення. Енциклопедія міжнародного права: у 3-х т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін.; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Академперіодика, 2017. Т. 2. С. 469–472.

8. Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex, signed at the Hague on October 18, 1907. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/4D47F92DF3966A7EC12563CD002D6788/FULLTEXT/IHL-19-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

9. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), signed at Geneva on June 8, 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/D9E6B6264D7723C3C12563CD002D6CE4/FULLTEXT/AP-I-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

10. Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, signed at Geneva on October 10, 1980. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/7A690F9945FF9ABFC12563CD002D6D8E/FULLTEXT/IHL-81-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

11. Protocol (II) on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other Devices, signed at Geneva on October 10, 1980. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/6258BAB1CD31AD0EC12563CD002D6DC9/FULLTEXT/IHL-83-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

12. Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other Devices as amended on 3 May 1996 (Protocol II to the 1980 CCW Convention as amended on 3 May 1996). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/82CF2C7C75E37C5AC12563FB006181B4/FULLTEXT/IHL-92-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

13. Secretary-General's Bulletin on the Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law, 6 August 1999 (UN Doc. ST/SGB/1999/13 (1999)). URL: <https://www.refworld.org/docid/451bb5724.html> (date of request: 09.10.2019).

14. Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, signed at Geneva on June 17, 1925. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/921B4414B13E58B8C12563CD002D693B/FULLTEXT/IHL-36-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

15. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction, opened for Signature at London, Moscow and Washington on 10 April 1972. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/BACF97285A9CB2A2C12563CD002D6C88/FULLTEXT/IHL-68-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

16. Convention on the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction, signed at Paris on January 13, 1993. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/9D3CCA7B40638EF5C12563F6005F63C5/FULLTEXT/IHL-87-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

17. Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques, signed at Geneva on 10 December 1976. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/2AC88FF62DB2CDD6C12563CD002D6EC1/FULLTEXT/IHL-70-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

18. Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН 1653 (XVI) «Декларация о запрещении применения ядерного и термоядерного оружия» от 24 ноября 1961 года. URL: [https://undocs.org/ru/A/RES/1653\(XVI\)](https://undocs.org/ru/A/RES/1653(XVI)) (дата обращения 09.10.2019).

19. Case Relating to the Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion of July 8th, 1996. URL: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/93/093-19960708-ADV-01-00-BI.pdf> (date of request: 09.10.2019).

20. Convention (IX) concerning Bombardment by Naval Forces in Time of War, signed at the Hague on October 18, 1907. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/F13F9FFC628FC33BC12563CD002D6819/FULLTEXT/IHL-24-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

21. Secretary-General's remarks at Security Council session on non-proliferation and confidence-building measures, 18 January 2018. URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2018-01-18/secretary-generals-remarks-security-council-session-non> (date of request: 09.10.2019).

22. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, 10 December 2018. URL: <http://undocs.org/en/A/CONF.231/3> (date of request: 09.10.2019).

23. Global Compact on Refugees, 17 December 2018. URL: [https://undocs.org/A/73/12%20\(PART%20II\)](https://undocs.org/A/73/12%20(PART%20II)) (date of request: 09.10.2019).

References:

1. Resolution adopted by the Commission for Conventional Armaments at its 13th meeting, 12 August 1948, and a second progress report of the Commission. URL: <https://undocs.org/S/C.3/32/Rev.1> (date of request: 09.10.2019).

2. Rezoliutsiya Heneralnoi Assambley OON 32/84 (XXXII) "O zapreshcheny razrobotky y proyzvodstva novikh vydov oruzhyia massovoho unychtozhenyia y novikh system takoho oruzhyia" ot 12 dekabria 1977 hoda. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/32/84> (data obrashchenyia 09.10.2019).

3. Halaka S. P. Zbroia masovoho znyshchennia. Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia: u 5 t. / redkol.: D. V. Tabachnyk (holova) ta in.; khudozh.-oformliuvach O. M. Ivanova. Kharkiv: Folio, 2013. T. 2. 321 s.

4. Smolianiuk V. F. Zbroia masovoho znyshchennia. Yurydychna entsyklopediia: v 6 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. Kyiv: Vydavnytstvo "Iurydychna entsyklopediia imeni M. P. Bazhana", 1999. T. 2. S. 561–563.

5. David E. Printsipy prava vooruzhennykh konfliktov. Moskva: Mezhdunarodnyy Komitet Krasnogo Kresta, 2011. 1144 s.

6. Sankt-Peterburgskaya deklaratsiya o zapreshchenii upotrebleniya razryvnykh pul ot 29 noyabrya 1868 goda. Sobranie Traktatov i Konventsii, zaklyuchennykh Rossieyu s inostrannymi derzhavami: v XV t. / Sostavitel F. Martens. S.-Peterburg: Tipografiya Ministerstva Putey Soobshcheniya (A. Benke), 1878. Tom IV. Chast II: Traktaty s Avstrieyu (1849-1878). S. 953–961.

7. Denysov V. N. Zbroia masovoho znyshchennia. Entsyklopediia mizhnarodnoho prava: u 3 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko, V. N. Denysov (spivholovy) ta in.; Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv: Akadempriodyka, 2017. T. 2. S. 469–472.

8. Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex, signed at the Hague on October 18, 1907. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/4D47F92DF3966A7EC12563CD002D6788/FULLTEXT/IHL-19-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

9. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), signed at Geneva on June 8, 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/D9E6B6264D7723C3C12563CD002D6CE4/FULLTEXT/AP-I-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

10. Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, signed at Geneva on October 10, 1980. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/7A690F9945FF9ABFC12563CD002D6D8E/FULLTEXT/IHL-81-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

11. Protocol (II) on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other Devices, signed at Geneva on October 10, 1980. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/6258BAB1CD31AD0EC12563CD002D6DC9/FULLTEXT/IHL-83-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

12. Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other Devices as amended on 3 May 1996 (Protocol II to the 1980 CCW Convention as amended on 3 May 1996). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/82CF2C7C75E37C5AC12563FB006181B4/FULLTEXT/IHL-92-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

13. Secretary-General's Bulletin on the Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law, 6 August 1999 (UN Doc. ST/SGB/1999/13 (1999)). URL: <https://www.refworld.org/docid/451bb5724.html> (date of request: 09.10.2019).

14. Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, signed at Geneva on June 17, 1925. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/921B4414B13E58B8C12563CD002D693B/FULLTEXT/IHL-36-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

15. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction, opened for Signature at London, Moscow and Washington on 10 April 1972. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/BACF97285A9CB2A2C12563CD002D6C88/FULLTEXT/IHL-68-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

16. Convention on the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction, signed at Paris on January 13, 1993. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/9D3CCA7B40638EF5C12563F6005F63C5/FULLTEXT/IHL-87-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

17. Convention on the prohibition of military or any hostile use of environmental modification techniques, signed at Geneva on 10 December 1976. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/2AC88FF62DB2CDD6C12563CD002D6EC1/FULLTEXT/IHL-70-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

18. Rezolyutsiya Generalnoy Assamblei OON 1653 (XVI) "Deklaratsiya o zapreshchenii primeneniya yadernogo i termoyadernogo oruzhiya" ot 24 noyabrya 1961 goda. URL: [https://undocs.org/ru/A/RES/1653\(XVI\)](https://undocs.org/ru/A/RES/1653(XVI)) (data obrashcheniya 09.10.2019).

19. Case Relating to the Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion of July 8th, 1996. URL: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/93/093-19960708-ADV-01-00-BI.pdf> (date of request: 09.10.2019).

20. Convention (IX) concerning Bombardment by Naval Forces in Time of War, signed at the Hague on October 18, 1907. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl.nsf/F13F9FFC628FC33BC12563CD002D6819/FULLTEXT/IHL-24-EN.pdf> (date of request: 09.10.2019).

21. Secretary-General's remarks at Security Council session on non-proliferation and confidence-building measures, 18 January 2018. URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2018-01-18/secretary-generals-remarks-security-council-session-non> (date of request: 09.10.2019).

22. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, 10 December 2018. URL: <http://undocs.org/en/A/CONF.231/3> (date of request: 09.10.2019).

23. Global Compact on Refugees, 17 December 2018. URL: [https://undocs.org/A/73/12%20\(PART%20II\)](https://undocs.org/A/73/12%20(PART%20II)) (date of request: 09.10.2019).